

УДК 681.3:002

DOI 10.31392/NPU-VOU.2022.1-2(84-85).08

Галина КОЗЛАКОВА

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АМСКП
galina_158@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

© Козлакова Г., 2022

Ключові слова: навчальний процес, дистанційні лекції, навчальні матеріали, інформаційно-комунікаційні платформи, адміністратори, викладачі, студенти, університет.

вчального закладу з метою забезпечення дистанційних комунікацій, а також підтримки у належному стані навчальних приміщень і корпусів в умовах мінімальної присутності персоналу.

Подано узагальнений аналіз можливостей щодо організації і проведення науково-освітніх заходів в умовах дистанційних комунікацій, тобто під час карантину або неможливості відвідання університету. Підставою для підготовки матеріалів стало фактичне використання інформаційно-комунікаційних платформ типу Zoom, Classroom та інших в усіх видах університетської діяльності, а саме адміністративній, науковій, освітній. Розглянуто особливості підготовки до цієї роботи викладачів, студентів, керівників підрозділів університету. Визначено наявність зв'язків між рівнем активності студентів у дистанційних комунікаціях та рівнем якості знань.

Обговорюються проблеми оновлення інфраструктури вищого на-

Вступ, актуальність теми

Перебування суспільства в умовах пандемії понад два роки змусило освітні заклади всіх рівнів перейти до дистанційної форми навчання, переглянути розклади навчальних занять, забезпечення учнів і студентів новими навчальними матеріалами, змусити, передусім, викладачів опанувати нові форми інформаційних технологій та комунікацій тощо. Проблеми дистанційного навчання розглядали у своїх монографіях відомі українські дослідники [1-4].

Фактично вся система освіти України перетворилася на великий комп'ютерний клас, у якому спілкуються і гумантарії, і технарі, і учні, і студенти, і фахівці ІКТ-спеціальностей. Можна стверджувати, що наблизилась ера відкритої і доступної освіти, свободи вибору місця, часу, змісту і темпу набуття, зокрема вищої освіти. На жаль, разом зі свободами залишилися обов'язки щодо виконання навчальних програм, слу-

хання лекцій, здійснення лабораторних робіт, проведення семінарів, контрольних заходів (екзаменів, заліків, курсових робіт) тощо.

Сучасних викладачів, випускників університетів попередніх років цього ніхто не навчав, хіба що на окремих факультетах поглиблено вивчали інформатику та інформаційні технології навчання. Виникла необхідність опановувати нові виклики усіма викладачами усіх спеціальностей, але у кращій ситуації опинились ті, хто вже підготували електронні навчальні посібники зі своєї дисципліни та ознайомилися з пропозиціями щодо навчання на різних Інтернет-сайтах. Згаданій тематиці автор статті присвятила багато своїх робіт і спонукала до цього своїх магістрантів і аспірантів [5-8].

Настав час обговорити названі проблеми більш докладно, оскільки до проведення кожного виду науково-освітніх заходів дистанційно має бути окремий підхід, який залежить від інформаційно-програмного забезпечення, що його пропонує університет або викладач, від активності студентів під час такого заняття, від того, як швидко студент підготує звіти та якою буде його успішність у семестрі загалом. Розраховувати на високу якість навчання, на жаль, не має можливості, зокрема в загальноосвітній середній школі, до 30% випускників якої у минулому році не змогли успішно скласти ЗНО з математики.

Нижче пропонуються деякі можливості розв'язання позначених проблем, пов'язаних із застосуванням навичок дистанційних комунікацій.

1. Навчальний процес – дистанційні лекції

Про успішну організацію дистанційних лекцій у вищих технічних освітніх закладах свідчить наша публікація у 2020 р. [10], тобто на першому році карантинних обмежень. Викладачі НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Військового інституту телекомунікації і зв'язку імені Героїв Крут та інших ЗВО були краще підготовлені до роботи в умовах дистанційної комунікації,

тому що за декілька попередніх років опрацювали власну Концепцію інформатизації освітньої і наукової діяльності, накопили електронні навчально-наукові бібліотеки, вчасно спрямували до відповідного підвищення ІКТ-кваліфікації викладачів та допоміжного персоналу.

Нагадаємо, що основою для проведення дистанційних лекцій стали платформи для організації конференцій Zoom, Classroom, E-Learn, Moodle та ін. Кожен викладач обирає ту платформу, що йому більше до вподоби або яку використовують більшість викладачів ЗВО. Підготовчий процес займає не багато часу, якщо старший за віком викладач обирає для себе більш молодого асистента-консультанта (наприклад, зі своєї наукової школи). Асистент стає організатором Zoom-конференції, а викладач – провідним доповідачем, який при виникненні технічних проблем (зокрема, яку кнопку натиснути для тієї або іншої дії) звертається до асистента.

Викладач веде спілкування зі студентами мобільним телефоном, до початку лекції передає електронною поштою номер конференції і пароль входу старості групи, який є відповідальним за присутність і звітність одногрупників. Початок лекції погоджується із завідувачем кафедри і відповідає загальному розкладу занять на факультеті. Оскільки Zoom надає до 40 хвилин неперервного спілкування, доводиться домовлятися зі старостою про кількість хвилин перерви, а наступні 40 хвилин додають часу до повної академічної пари.

Важливо до початку лекції викладачеві на своєму комп'ютері відкрити текст або презентацію лекції, а потім згорнути. Відкривається текст лекції після входу усіх студентів за допомогою відповідного напису «Відкрити екран». Текст лекції можна рухати по екрану і паралельно розказувати зміст. Для перестраховки можна заздалегідь надіслати матеріал лекції асистенту, який зможе його демонструвати за необхідності.

Значною перевагою Zoom є необмежена кількість зареєстрованих конференцій та

безкоштовність використання. За бажанням викладача процес читання лекції можна записати, а потім використати для усунення зауважень. Це дозволяють технічні можливості Zoom.

Навчальні матеріали до лекції готуються заздалегідь у текстовому редакторі MS Word for Windows в одній з останніх версій 98 або XP обсягом до 14 сторінок через 1,5 інтервали зі списком літератури і контрольними запитаннями (до десяти). Контрольні запитання можна буде використати на заліковому занятті або екзамені. За день до початку лекції її текст бажано надіслати старості групи для розповсюдження серед студентів електронною поштою.

Також електронною поштою надсилаються старості теми залікових робіт для студентів. Отже, після декількох перших лекцій, коли і викладач, і студенти завдяки дистанційній комунікації ознайомлені з порядком роботи, технічні складнощі зникають, що дозволяє проводити експерименти, наприклад, доручати читання лекції старостою групи або демонстрацію домашнього завдання кому-небудь зі студентів.

Після закінчення кожної лекції важливо подякувати за допомогу асистенту, а також за увагу всім студентам. Даний факт стає позитивною складовою у дистанційному спілкуванні викладача і студентів.

По завершенні курсу у викладача збирається конспект лекцій, який після відповідного незначного редагування і рецензування можна подати до друку як навчальний посібник з дисципліни, а його електронну версію викласти на сайті факультету або кафедри.

Отже, підготовка і проведення дистанційних лекцій супроводжуються зміною парадигми діяльності викладача, посиленням комунікаційної складової та формою підготовки і демонстрації лекційного матеріалу. Важливими персонами під час дистанційних лекцій є Викладач, Асистент і Староста групи. Останній бере на себе частину комунікацій зі студентами, що значно полегшує роботу викладача.

2. Ділові наради – засідання кафедри

Важливим організаційним моментом роботи кожної кафедри у ВНЗ є систематичне проведення засідань кафедри, на яких обговорюються плани роботи кафедри, звіти про виконання науково-дослідних робіт, вирішуються кадрові конкурсні питання тощо. Зазвичай процес засідання готують завідувач кафедри та учений секретар, який заздалегідь електронною поштою розсилає членам кафедри порядок денний і проекти документів до розгляду і затвердження. Дистанційне засідання кафедри (як і вченої ради факультету, засідання спеціалізованої вченої ради тощо) легко організувати на основі Zoom-платформи, тому що викладачі вже готові до її використання за рахунок раніше проведених дистанційних лекцій. Оскільки склад кафедри, як правило, становить 10–15 осіб, такий порядок засідання швидко освоюється і стає звичайним. Модератором засідання є завідувач кафедри, рецензенти висвітлюють заздалегідь підготовлені рецензії до проектів документів. Після обговорення усіх документів ухвалюється відповідне рішення з призначенням відповідального за виконання кожного документа.

Прикладом такого засідання може бути обговорення проекту освітньо-професійної програми (ОПП) за новою спеціальністю із залученням експертів із різних ЗВО, призначених Міністерством освіти і науки з метою акредитації програми. Модератором засідання є керівник групи експертів, він організує спілкування членів кафедри і експертів, які пропонують до 20-ти стандартизованих запитань. На ці запитання відповідають або завідувач кафедри, або гарант ОПП, або викладачі, які краще володіють даною проблемою. Важливим є заздалегідь підготовлений член кафедри як гарант виконання ОПП, що підлягає акредитації, та її розсилка членам кафедри.

Засідання кафедри записується на відео за допомогою технічних можливостей Zoom та за необхідності переглядається. Висновок і рішення про експертизу ОПП кафедра та ЗВО одержують через 2–3 тиж-

ні. Отже, дистанційне засідання кафедри відбувається за різними рівнями активності учасників під час обговорення ОПП.

3. Науковий семінар, конференція

Науковий семінар звичайно проводиться під керівництвом завідувача кафедри або його заступника з наукової роботи. Якщо на порядку денному, наприклад, затвердження теми кандидатської дисертації, то здобувач розсилає обґрунтування теми членам кафедри та рецензентам. Дистанційне засідання кафедри відбувається з демонстрацією презентації здобувача, що може бути підготовленою за допомогою MS Power Point або стисло у текстовому редакторі.

На такому засіданні обов'язковою є присутність наукового керівника, зазвичай доповідного професора кафедри, та рецензентів, висновки яких або оголошуються авторами, або вченим секретарем кафедри. Модератор засідання після приєднання необхідної кількості учасників надає слово для доповіді здобувачеві, який після доповіді відповідає на запитання присутніх. Далі слово передається науковому керівнику і рецензентам. Засідання завершується спільним рішенням про затвердження теми або про необхідність її доопрацювання з урахуванням зауважень рецензентів і членів кафедри.

Важливим є демонстрація готовності здобувача до підготовки дисертації, тобто демонстрація списку наявних публікацій та доповідей на наукових конференціях і семінарах за обраною темою.

За результатами засідання готується висновок кафедри про затвердження теми дисертації, який також затверджується на засіданні вченої ради факультету.

Цей документ входить до переліку обов'язкових документів, що подаються на спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій.

Наукові семінари також входять до систематичних науково-освітніх заходів, що їх здійснює кафедра або факультет. Присутність аспірантів і здобувачів на цих семінарах є обов'язковою, оскільки є для них освітнім заходом для подальших власних дій та наукового розвитку.

Використання дистанційних освітніх платформ створює реальні умови для наукового спілкування і збереження комунікацій між фахівцями даної галузі знань, обміну досвідом науково-освітньої роботи. Організація і запровадження всеукраїнських та міжнародних Інтернет-конференцій засновані на використанні цього досвіду, про що свідчить, наприклад, успішне проведення в листопаді 2021 р. науково-практичної конференції «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності». Конференція відбувалася на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка спільно з КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» та прикордонними ЗВО з Польщі (Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży), Чеської Республіки (Оло-

Таблиця 1

Рівні науково-освітньої активності учасників дистанційних комунікацій

№ п/п	Рівень комунікації * * * Види занять	Учасники Керівник (викладач)	дистанційних Асистент(консультант, рецензент)	комунікацій Студенти (слухачі)
1	Дистанційна лекція	Активний	Позитивний	Пасивний
2	Ділова нарада (засідання кафедри)	Активний	Активно-позитивний	Активно-пасивний
3	Науковий семінар	Активний	Активно-нейтральний	Нейтрально пасивний
4	Інтернет-конференція	Модератор Активний	Доповідачі Активний	Слухачі пасивно-позитивний

моуцький університет Галацького), Словацької Республіки (Прешовський університет) та інших. Надруковано програму конференції, у якій взяли участь більшість академіків і член-кореспондентів АМСКП «Полісся».

Пропонується орієнтовна таблиця (табл. 1) щодо визначення та оцінювання науково-освітньої активності учасників дистанційних комунікацій за рівнями – активний, позитивний, нейтральний. Різні методи підвищення активності студентів і покращення результатів навчання на цій основі можуть запропонувати досвідчені викладачі.

4. Перспективи дистанційних комунікацій

Наведений вище докладний опис методики проведення науково-освітніх заходів може бути корисним для молодих викладачів та завідувачів кафедр. На нашу думку, не лише технічне, інформаційно-методичне та навчальне забезпечення стають запорукою використання дистанційних комунікацій, але й професійний фактор, тобто готовність викладачів працювати в нових умовах.

Цьому має сприяти поширення дистанційних комунікацій на всі види діяльності деканату, університету, наукових бібліотек. На кожній кафедрі має бути заступник завідувача, який відстежуватиме організацію занять, звіти про їх проведення і контроль за успішністю студентів. Узагальнююча оновлена інфраструктура має бути відтвореною в деканатах і ректоратах.

Цілком імовірно, що після завершення карантинних обмежень деякі кафедри або підрозділи перейдуть повністю на дистанційний режим роботи, тобто розвиватиметься змішана дистанційно-стаціонарна форма навчання, що має місце для заочників. Також виникає проблема збереження у належному стані та готовими до використання навчальних приміщень, корпусів, музеїв, технічних лабораторій тощо, за умови їх відвідування мінімальною кількістю персоналу.

Проте дуже хотілося б не втрачати кращі традиційні форми університетського навчання, перевірені роками тісної співпраці професорсько-викладацького складу, використанням оновленого навчального обладнання та якісним спілкуванням викладачів і студентів, які щодня відвідують університет і пишаються тим, що навчаються і навчалися у славетних стінах відомого в Україні, Європі та в усьому Світі університету.

Загальні висновки

1. Застосування дистанційних комунікацій в організації різноманітних науково-освітніх заходів сприяє глобалізації освітніх систем, підвищенню професійної спроможності викладачів, забезпеченню відкритого доступу до навчання усіх верств населення.

2. Проте вимагає уваги тенденція до конкретної модифікації університетської діяльності, а саме: необхідності поширення дистанційних комунікацій на всі види діяльності ЗВО, оновлення інфраструктури університету.

3. Викликає занепокоєння можлива втрата кращих елементів традиційних форм класичної університетської освіти та ефективного використання і збереження навчальних приміщень, оскільки під час дистанційних комунікацій університет відвідує мінімальна кількість персоналу.

4. У кожному університеті, на факультеті має бути обладнана спеціальна аудиторія для дистанційних комунікацій студентів і викладачів. Це дозволить студентам, які не мають нетбуків, планшетів, смартфонів або зв'язку з Інтернет у своїх містах, брати участь у дистанційних заняттях.

Доцільно подумати про можливість видачі персональних комп'ютерів студентам у тимчасове користування, як це прийнято в багатьох закордонних університетах.

5. Потребує подальших психолого-педагогічних досліджень зв'язок рівня активності студентів під час дистанційних занять та опрацювання методик його впливу на якість навчання студентів і магистрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дистанционное обучение: теория и практика // Гриценко В. И., Кудрявцева С. П., Колос В. В., Веренич Е. В. Київ: Наукова думка, 2004. 376 с.
2. **Преждо Л. Н., Кондратенко Н. Е., Карпенко М. П.** Дистанционные технологии в учебном процессе. Харьков: Гуманитарно-технический институт, 2001. 112 с.
3. **Стефаненко П. В.** Дистанционное обучение в высшей школе: монография. Донецк: ДонНТУ, 2002. 400 с.
4. **Козлакова Г. О.** Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: монографія. Київ: ВЦ „Просвіта”, 2002. 230 с.
5. **Козлакова Г.** Зміна діяльнісної парадигми викладача при дистанційному навчанні // Вища освіта України. 2003. № 4 (10). С. 91–95.
6. **Козлакова Г., Пахотіна П.** Еволюція дисциплін циклу „Інформатика” в історичному аспекті // Вища освіта України, 2009. № 2. Додаток 3. Тематичний вип. „Педагогіка і психологія вищої школи”. С. 542–545.
7. **Козлакова Г.** Дистанційна вища технічна освіта в умовах карантину / Галина Козлакова, Богдан Сусь та ін. // Вища освіта України. 2020. № 2. С. 67–74.
8. **Козлакова Г.** Часопис „Вища освіти України” як основа формування науково-педагогічних шкіл // Вища освіта України. 2021. № 2. С. 28–35.

REFERENCES

1. Distant education: theory and practice // Gritsenko B.I., Kudriavtceva S.P and others. Kyiv: Naukova dumka, 2004. 376 p. [in Russian]
2. **Preggho L. N., Kondratenko N. E., Karpenko M. P.** Distant technologies in educational process. Kharkiv: Humanitarian technical institute, 2001. 112 p. [in Russian]
3. **Stefanenko P. V.** Distant training at higher school: monographs. Donetsk: DonNTU, 2002. 400 p. [in Russian]
4. **Kozlakova G. O.** Information-program support of distant education: abroad and national experience: monographs. Kyiv: VC „Prosvita”, 2002. 230 p. [in Ukrainian]
5. **Kozlakova G.** Change of activity paradigm of educators in distant training. // Higher education of Ukraine, 2003. № 4 (10). P. 91–95. [in Ukrainian]
6. **Kozlakova G., Pakhotina P.** Evolution of disciplines of informatics cycle in historical aspect // Higher education of Ukraine, 2009. № 2. Add. 3. Theme issue „Pedagogy and Psychology of higher education”. 628 p. P. 542–545. [in Ukrainian]
7. **Kozlakova G.** Distant higher technical education in conditions of quarantine. // Galina Kozlakova, Bogdan Sus and others. // Higher education of Ukraine. 2020. №2. P. 67–74. [in Ukrainian]
8. **Kozlakova G.** Journal “Higher Education of Ukraine” as foundation of formation of science pedagogical schools // Higher education of Ukraine, 2021. № 2. – P. 28–35. [in Ukrainian]